

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Evropské právní dějiny

Vojáček

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Nacistické a fašistické právo

Vojáček

Nacismus a fašismus

■ shody:

- autokratické vládnutí (vůdcovský systém)
- preference zájmů celku (národa, státu) nad zájmy jednotlivce

■ rozdíl:

- umocněný nacionalismus a rasismus (vyšší germánská rasa)

„Podhoubí“ rozmachu fašismu a nacismu

■ Itálie:

- důsledky poválečné krize
- „zmrzačené vítězství“ (Londýnská smlouva 1915)

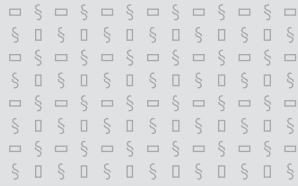
■ Německo:

- důsledky velké hospodářské krize
- „potupný mír“ (odpovědnost za válku, reparace, armáda, územní ztráty a d.)

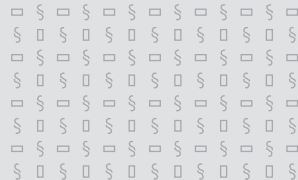
Italský fašismus

- fašistická strana a „Pochod na Řím“
- posilování moci duceho
- korporativní systém
- řešení vztahu s katolickou církví
- významné právní předpisy

Italská politická scéna

- před válkou pevně organizováni jen **socialisté**
- bezprostředně po válce **křesťanská Lidová strana**
 - voliči, kteří si přáli uklidnění situace
 - decentralizace státní správy
 - systém poměrného zastoupení při volbách
 - volební právo pro ženy
 - dílčí zemědělské a sociální reformy
- **komunisté**
- **fašisté Benita Mussoliniho**

Fašistická strana

- rozchod Mussoliniho se socialisty = zastával intervencionistické názory
- založení prvního **Bojového svazu** (Fascio di combattimento, 1919)
- fašistický program = nesourodý konglomerát radikálně levicových a nacionalistických požadavků
- bezmezný pragmatismus
- změna 1922 = snaha profilovat se jako přijatelnější alternativa proti komunistickému hnutí a aktivitám odborových hnutí
- **Duce + Velká fašistická rada**

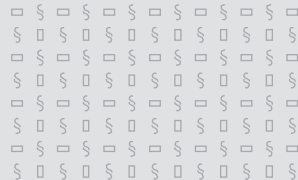
Vstup fašistů na politickou scénu

- násilnosti: nástroj statkářů k eliminaci projevů nespokojenosti jejich zaměstnanců
- svévolné řádění brzy přenesli i do měst
- státní orgány zasahovaly jen zřídka (= přijatelnější alternativa než socialisté a komunisté)
- uchopení moci 1922 =
 - z pohledu legality v souladu s platnou ústavou
 - X „pochod na Řím“

Posilování vlivu fašistů

- parlamentní formy vlády fašisté likvidovali opatrně
- **zmocňovací zákon** (nařízení s mocí zákona, konec roku 1922)
- **modifikace volebního zákona** (volby 1924)
- **1925 rozhodnutí zavést diktátorský režim** (zavraždění socialistického poslance Giacoma Matteottiho = Aventinská opozice = přestal být funkční parlament)
 - král a vláda **právo vydávat zákony**, případně dekrety s mocí zákona
 - předseda vlády odpovědný jen králi
 - předseda vlády kumuloval i vedení dalších resortů
 - ministři museli být členy Velké fašistické rady

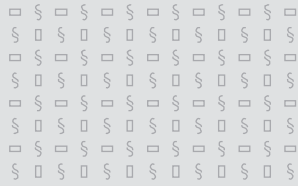
Další opatření:

- likvidace ostatních politických stran a nefašistických odborových centrál
- obnoveno ukládání trestu smrti + **zvláštní soud** (tribunál)
- zákon na ochranu státu
- **zrušeny orgány místní samosprávy**, na jejichž místo vláda jmenovala úředníky (**podesty**)
- v obdobném duchu se změnily i vyšší články územní správy
- za své vzaly také základní **občanské svobody**
- = **ze staré ústavy** prakticky jen monarchistická forma státu

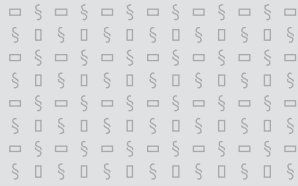
Korporativní stát

- královský dekret o právní organizaci kolektivních pracovních vztahů 1926
 - **Charta práce (Carta del Lavoro) 1927**
 - 22 korporací, do nichž zařazeny syndikáty
 - Národní rada korporací
 - kandidátka **do Poslanecké sněmovny**: syndikáty navrhly tisíc kandidátů, Velká fašistická rada vybrala čtyři sta
- ## Komora italského svazku a korporací 1939
- bez přesně stanovených kompetencí
 - 650 členů jmenoval předseda vlády
 - formálně zachován **Senát**

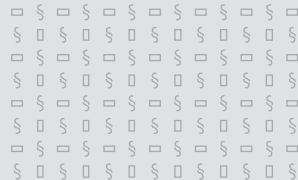
Velká fašistická rada

- rozhodující kolektivní orgán ve státě
- výraz sjednocení strany a státu
- na čele Mussolini
- zasedali v ní i další vysokí státní hodnostáři
- král vymezil postavení rady 1928
 - příslušelo jí řídit a sjednocovat veškeré dění ve státě
- po vypuknutí války se přestala scházet

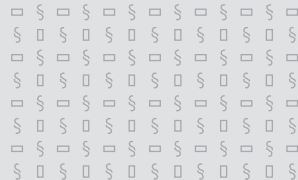
Lateránské smlouvy 1929

- = urovnání neřešených vztahů italského státu a katolické církve
- všechny významné otázky společného zájmu
- fašistický režim:
 - uznal svrchovanost papeže v mezinárodních otázkách
 - jednal s papežem jako s hlavou státu
 - katolické náboženství prohlásil za státní
 - potvrdil obligatorní církevní sňatek
 - akceptoval církevní školy
 - zavázal se také uhradit všechny pohledávky z minulosti

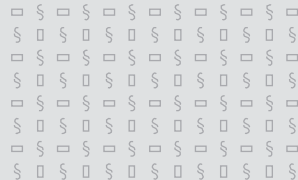
Svržení Mussoliniho

- **vylodění spojenců na Sicílii 10. července 1943**
- **po čtyřech letech zasedání Velké fašistické rady**
 - výzva králi, aby převzal vojenské velení a uplatnil svou ústavní moc = nedůvěra ducemu
 - **důsledkem Mussoliniho abdikace**

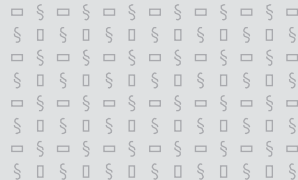
„Revoluční pětiletka“ 1943 - 1947

- též „druhé risorgimento“
 - úřednicko-vojenská vláda maršála Pietra Badoglia
 - král zrušil fašistickou stranu a Velkou fašistickou radu (+ Mussolini zatčen a internován)
 - zanikly i Komora svazů a korporací a zvláštní soud
 - po váhání v říjnu vyhlášení války Německu
 - zrušeny rasové předpisy
 - obnoven pluralitní systém politických stran
 - začala očista státního aparátu

Republika Salo (Italská sociální republika)

- iniciátorem Hitler, když Němci koncem října 1943 obsadili Řím a osvobodili Mussoliniho
- X Benátsko z velké části pod přímou správou Němců
- **základní zákon - Charta**
 - vyhlašovala sociální republiku
 - obnovila se činnost fašistické strany
 - slibovala socializaci největších průmyslových podniků
- znovu začal fungovat zvláštní soud
- proti Němcům i fašistickým bojůvkám **silné hnutí odporu**, přesto až do roku 1945

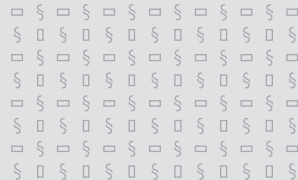
Občanské právo

- **občanský zákoník 1942** (dříve Codice civile 1865)
- **zcela nově** = základní předpis, uceleně regulujícím postavení člověka v civilních věcech
- všeobecná ustanovení o právu + šest knih (o osobách, rodině a dědickém právu, vlastnictví, závazkových vztazích, práci a právní ochraně)
- části zákoníka do praxe po dopracování
- podkladem i Charta práce
- po válce prošel „*purifikací*“

Obchodní právo

- **podstatná část v občanském zákoníku 1942 (dříve obchodní zákoník 1882)**
- **zároveň samostatně konkursní právo (zákon o konkursu)**
- **námořní právo (zákon o dopravě)**

Trestní právo

- **trestní zákoník, tzv. Roccův zákoník 1930**
(dříve liberálně pojatý Zanardelliho zákoník 1889)
 - navazoval na domácí tradici, ale nesl i punc své doby
 - proklamoval zásadu zákonnosti
 - rozšířil už dříve obnovené ukládání trestu smrti
 - obecně zpřísnil trestání
 - umožňoval ukládat také bezpečnostní opatření (uzavření v káznici bez časového omezení)
 - prošel purifikací (1944)

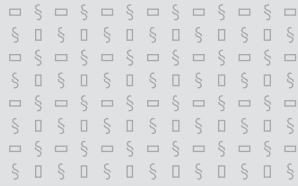
Trestní řízení

- **trestní řád 1930 (dříve zákon z roku 1913)**
- **velká volnost vyšetřujících orgánů**
- **nedostatečná ochrana práv obviněného**
- **přesto zásadní novelizace až v roce 1955**

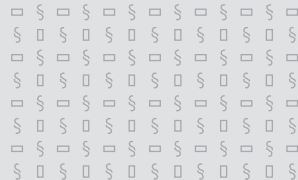
Německý nacismus

- NSDAP
- nástup nacistů k moci
- nastolení totalitního vůdcovského státu
- státní mechanismus
- nacistická právní filosofie
- soukromé právo
- trestní právo

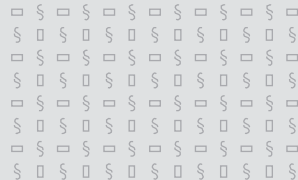
NSDAP (1919)

- **přísně centralizovaná a výlučná, s tuhou stranickou disciplínou**
- **Vůdce** (+ podobně celá stranická hierarchie)
- **výlučnost** prohloubilo vytvoření specifického právního režimu členů (+ vlastní soudy)
- **ozbrojené složky** - SA a SS (tzv. noc dlouhých nožů z 30. června na 1. července 1934, ex post legalizovaná)
- **propojení strany a státu**

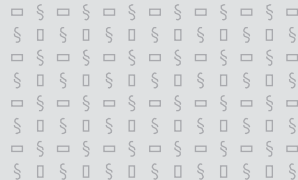
Nástup nacistů

- sociální demagogie, vyhrocený nacionalismus, rasismus a ostré výpady proti levicovým stranám
- volby 1930 = druhá pozice (18%) za SD (25%), před komunisty (11%), ve dvojích parlamentních volbách 1932 již jasně dominovali
- podpora představitelů konzervativních politických kruhů
- **30. ledna 1933 Hitler říšským kancléřem („vláda národního soustředění“)**
- rozpuštění Říšského sněmu (není s to vytvořit vládní většinu)
- brzy podpora průmyslových a vojenských kruhů

Likvidace parlamentního systému

- brzy totalitní, šovinistická diktatura
- „oběti“:
 - politická práva zaručená ústavou
 - politické strany
 - princip dělby moci
 - právní jistota
- za symbolickými obětmi skutečné oběti:
 - političtí soupeři
 - Židé, Rómové a příslušníci dalších „méněcenných ras“
 - obyvatelstvo porobených zemí
 - cizí i němečtí vojáci

Útok proti základním právům

- navenek dodrženy ústavní procedury
- **prezidentovo nouzové nařízení (únor)**
 - = zásah do svobody tisku a shromažďovacího práva
- **prezidentovo nařízení o ochraně národa a státu (únor)**
 - zaveden civilní stav obležení
 - suspendovány základní osobní a politické svobody
 - právo zasáhnout do suverenity zemí
- v březnu **rozpuštění komunisté**
- v létě zakázány nebo ukončily činnost **ostatní politické strany**
- zrušeny **odbory (Německá pracovní fronta)**

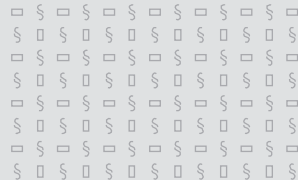
Zmocňovací zákon

- = zákon na odstranění nouze národa a státu (5 článků)
 - další útok na parlamentní systém
 - vládě právo usnášet se na zákonech (i měnit ústavu)
 - oslabení prezidenta (vládní zákony podepisoval říšský kancléř)
 - + vláda brzy přeměněna na pouhý pomocný orgán říšského kancléře
 - + ve vládě virilní místa pro zástupce vůdce a šéfa štábu SA

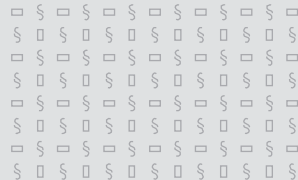
Koncentrace moci

- **zákon o hlavě státu (1934)**
- **odstraněny kolegiální orgány územní a místní správy**
- **odbourání dělby moci mezi ústředními a zemskými orgány**
 - **zákon o začlenění zemí do Říše (březen 1933; Gleichschaltungsgesetz)**
 - = rozpuštěny zemské sněmy a ustaveny nové
 - **zákon o sjednocení zemí a říše (duben 1933)**
 - podřídil zemské vlády říšským místodržícím
 - **zákon o nové struktuře Říše (1934)**
 - zrušili zemské sněmy
 - (+ zanikla říšská rada)

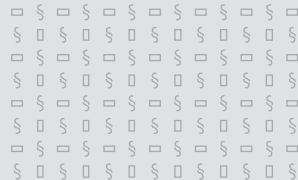
Mechanismus nacistické moci

- vůdcovský stát
- prorůstání stranických a státních struktur
- základ: **zákon o zajištění jednoty strany a státu** (prosinec 1933)
 - fašistická strana součástí státního aparátu
 - vůdcovský princip pronikl i do státních institucí
 - NSDAP = nositelka německé státní myšlenky
 - stranické a státní orgány se někde prolínaly, jinde stály vedle sebe a konkurovaly si

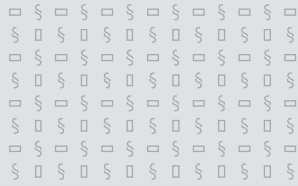
System nejvyšších orgánů

- na první pohled se příliš nezměnil
 - Říšský sněm
 - říšská vláda na čele s říšským kancléřem
 - říšský soud
 - zanikla funkce říšského prezidenta
 - vznikly orgány k řízení německého hospodářství
- ve skutečnosti přeměna radikální
 - Říšský sněm a říšská vláda ztratily své rozhodující kompetence
 - prakticky **veškerou moc A. Hitler (x plebiscit)**
 - funkcionáři, úředníci a příslušníci ozbrojených složek plně a bezpodmínečně podřízení a odpovědni Hitlerovi

Hospodářská politika

- součást agresivní politické strategie
- **Generální rada německého hospodářství (1933)**
- **úřad generálního zmocněnce pro válečné hospodářství (H. Schacht; 1933)**
- **nařízení o organické rekonstrukci německého hospodářství (1934)**
 - **Říšská hospodářská komora**
 - **šest říšských hospodářských skupin (průmyslu, obchodu, bank, pojišťoven, energetiky a řemesel), hospodářských skupin, podskupin a odborných skupin**
- **čtyřletý hospodářský plán (1935)**
 - **zmocněnec pro čtyřletý plán (H. Göring)**

Soustava řádných soudů

- stejná jako dříve
- X zásadní změna organizace soudní správy
- X zásadní změna podmínek pro výkon soudnictví
- + posilování pozice soudce v soudním řízení

Změna soudní správy a podmínek pro výkon soudnictví

- zanikla zemská ministerstva spravedlnosti (1934)
- omezena příslušnost řádných soudů
 - zavedeny nové mimořádné soudní instance
 - osobní exempce příslušníků NSDAP v trestních věcech
 - přenášení trestněprávních funkcí na policejní orgány
- soudy ztratily své nezávislé postavení
 - rozsáhlá čistka v řadách soudců a prokurátorů v roce 1933
 - individuální zásahy ministerstva spravedlnosti do příslušnosti soudů
 - vůdcovské pravomoci státních a stranických funkcionářů

Posilování pozice soudce v soudním řízení

- široké možnosti při výkladu právních předpisů
- volnost v úvaze o připuštění důkazů
- omezení oprávnění procesních stran ad.

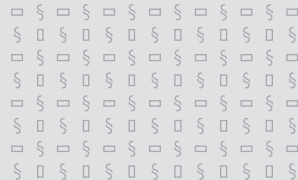
Mimořádné soudy

■ Lidový soud (Lidový soudní dvůr)

- reakce na soudní řízení s Georgi Dimitrovem
- jako jediná instance rozhodoval o nejzávažnějších politických trestných činech
- modifikovaná pravidla řízení

■ zvláštní soudy

- při zemských soudech (1933)
- rozhodovaly o záležitostech politického charakteru (zda o ni jde, určil sám soud)
- zjednodušené procesní řízení

Represivní složky

- široké a nejednoznačně vymezené pravomoci
- říšský vůdce SS a šéf německé policie H. Himmler (1936)
- **tajná státní policie (Gestapo 1933)**
 - pod kontrolou NSDAP a SS
 - zákon o tajné státní policii (1936)
- **bezpečnostní služba SS (Sicherheitsdienst, SD, 1933),**
- **tradiční bezpečnostní orgány**
- **reorganizace (druhá pol. 30. let): dva hlavní úřady SS**
- **Hlavní úřad říšské bezpečnosti (RSHA) řídil bezpečnostní policii (zejména Gestapo a SD).**

Nacistické právní myšlení

- **dvoustupňové pojmání právního řádu (nadřazený „zájem německého národa“)**
 - popření principu rovnosti občanů před zákonem
 - tvorba a aplikace právních norem pojmána zcela účelově
 - oslabena ochrana soukromého vlastnictví
 - narušen princip smluvní svobody
 - nerespektovány základní zásady trestního práva a trestního procesu

Nacistické právní předpisy

- tvůrcem hlavně říšská vláda a pak samotný **Vůdce a říšský kancléř** (zmocňovací zákon)
 - + Vůdcovy právní názory se považovaly za nadřazený pramen práva
- výjimečně (a čistě formálně) říšský sněm
- některé předloženy k plebiscitu (vystoupení ze SN, splnutí funkcí říšského prezidenta a kancléře, remilitarizaci Porýní 1936, anšlus Rakouska 1938)
- usnesení Říšského sněmu z roku 1942
 - = Vůdce není vázán žádnými právními předpisy

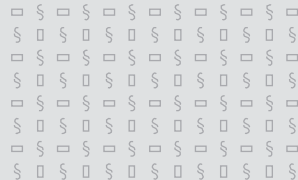
Některé vybrané předpisy

- rasistické tzv. Norimberské zákony
- základní předpisy soukromého práva
- trestněprávní předpisy

Norimberské zákony 1935

- nejdegenerovanější výron nacistické normotvorby
- **zákon o říšském občanství**
 - nerovnost „vyšší“ a „nižší“ rasy
 - formální kritéria určování rasové příslušnosti (příslušnost k židovskému náboženskému společenství)
- **zákon o ochraně německé krve a německé cti**
- zasáhl především do sféry manželského práva
- **+ další rasistické předpisy**

Soukromé právo

- občanský zákoník z roku 1896 + obchodní zákoník z roku 1897
- rozvolnění vázanosti soudních orgánů psaným právem
 - + oprávnění Říšského soudu „*dále rozvíjet právo*“
- výklad v duchu nacistické ideologie („*dobré mravy*“, „*čisté svědomí*“, „*zdravé lidové cítění*“)
- norimberské zákony
- manželský zákon (1938)
- mobilizace pracovních sil
 - zavedení pracovní povinnosti pro mládež (1935)

Trestní právo

- opuštěna zásada zákonnosti
- porušován princip presumpci nevinny
- nerespektováno právo na obhajobu
- trestní postih běžně praktikovaly policejní složky (právo „preventivně“ internovat v koncentračním táboře)
- zásahy do soudcovské nezávislosti

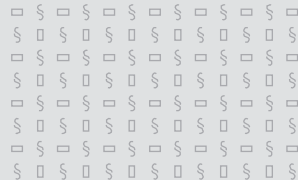
„Rozvíjení“ trestního práva a trestního řízení

- rozpracováno nacistické pojetí trestního práva
 - trestal se pouhý úmysl
 - trestné bylo „nebezpečné smýšlení“ (zásada volního trestního práva)
- připraveny návrhy trestního zákona, trestního řádu a zákona o výkonu trestu
- dílčí ustanovení v řadě předpisů
- tzv. novela o analogickém použití trestních ustanovení z roku 1935

Dílčí trestněprávní předpisy

- zákon o zradě na německém národě a o velezrádných rejdech 1933
- zákon o ochraně vlády národního soustředění před lstivými útoky 1933
- zákon o odsouzení k trestu smrti a o způsobu jeho výkonu 1933
- zákon o nebezpečných notorických zločincích a o opatřeních k jejich zajištění a nápravě 1933
- novela o hospodářské sabotáži 1936

Novela o analogickém použití trestních ustanovení (1935)

- podle ní *„se trestá ten, kdo dokoná jednání, prohlášené v zákoně za trestné nebo zasluhující trest podle základní myšlenky kteréhokoliv trestního zákona nebo podle zdravého lidového cítění“*
- dále dovozovala, že *„pokud není možné aplikovat na jednání žádný trestní zákon, odvozuje se trestnost jednání od toho zákona, jehož základní myšlenka je mu nejbližší“*.